

A felvidéki magyarság jogfosztása és kényszerkitelepítése

Történelmi tény, hogy a felvidéki magyarság már a 11. századtól kezdve lakta, birtokolta és művelte azt a földet, amelyet a második világháború után el kellett hagynia, illetve "hivatalosan" eltávolították onnan. Elődeinknek, a felvidéki magyarságnak az etnikai és nyelvhatára a 11. században már a Pozsony-Nagyszombat-Nyitra-Galgóc-Bars-Hont vonalra terjedt. Így pl. szülőfalumról, Negyedről az első írásos emlék 1113-ból való, a zoborhegyi apátság oklevelében már e néven említik. Komárom az Árpád-házi királyok uralkodása idején már kisebb várispánság.

A magyarság a Felvidéken is a sík vidéki és dombsági területet részesítette előnyben, majd a földművelés terjedésével együtt észak felé haladtak, főként a folyóvölgyekben. Így alakult ki a sok évszázadon keresztül fennálló magyar–szlovák nyelvhatár: Léva-Losonc-Rimaszombat-Rozsnyó. Mária Terézia uralkodása idején az 1773-ban készített első országos összeírás a magyar településterület határát a Nyitra-Léva-Losonc-Rimaszombat-Rozsnyó-Jászó vonalban jelölte meg. 1880 végén a mai szlovák államterületen közel 600 ezer magyar élt, s ez a létszám az 1910-es népszámlálás idejére, a dualizmus kori magyarosodás és magyarosítás évtizedeiben közel 900 ezer főre emelkedett, ami a korabeli lakosság 30,62%-át tette ki. Mindez jól jelzi, milyen jelentős etnikai és nyelvi eltolódások zajlottak le az elmúlt évszázadokban.

A 20. századi nemzetállami asszimilációs folyamatok még jobban felgyorsították az etnikai térszerkezet változásait. Erőszakos szlovákosító kampányok egész sora zajlott a két világháború között is, de különösen 1944 után. Ez a folyamat már az 1918/19-es fordulat után kezdetét vette, amikor a berendezkedő új csehszlovák állam területéről több mint 100 ezer felvidéki magyar menekült, költözött, települt át Magyarországra. Az 1920-as trianoni szerződés következtében Magyarország új helyzetbe és környezetbe került. A soknemzetiségű történeti Magyar Királyság 325 400 km²-es területe a trianoni határok közt 92 900 km²-re, a lakosság száma 20,8 millióról 7,6 millióra csökkent. *Trianon* a magyarság történetének legnagyobb tragédiáját jelentette, hiszen több millió magyar – jórészt egy tömbben – került a szomszédos országokhoz. Romániához csatoltak 1 660 000 főt, Csehszlovákiához 896 000 főt, Jugoszláviához 577 000 főt, megkérdezésük, azaz népszavazás nélkül. Hazánkat új szomszédai vesztesként kezelték, s a hozzájuk került magyar közösségek a helyi nacionalizmusokkal szemben védtelenné váltak.

Az első bécsi döntés értelmében 1938. november 2-án 11 927 km² terület, s azon belül egyebek közt Komárom, Érsekújvár, Dunaszerdahely, Somorja, Beregszász, Losonc, Ipolyság, Léva, Rozsnyó, Kassa, Ungvár és Munkács városa került vissza Magyarországhoz. A visszatért területek 1 050 000 lakosának 86,5%-a magyar volt. Pozsony azonban Csehszlovákiában maradt. Nem igazán férhet hozzá kétség, hogy ez a döntés jórészt fedte az etnikai határokat, és aligha eredményezett volna mást vagy többet egy nemzetközi ellenőrzés mellett tartott népszavazás. A döntést követően Chamberlain angol miniszterelnök úgy nyilatkozott a brit parlamentben, hogy Csehszlovákia és Magyarország közötti határookra vonatkozóan nem szükségesek további nemzetközi lépések. Sőt a londoni magyar követ érdeklődésére az angol külügyminisztérium azt is megerősítette, hogy mindez az első bécsi döntés "de jure", vagyis jogi elismerését is jelenti.

A Felvidék magyarlakta területeinek visszatérése után néhány hónappal, 1939. március 15-től a müncheni egyezményt aláíró nagyhatalmak – Anglia, Franciaország, Német-

ország, Olaszország – döntése következtében az első világháború után kreált Csehszlovákia megszűnt létezni. A német csapatok prágai bevonulásával egy időben létrejött a Tiso vezette szlovák bábállam, amely Hitler szövetségeseként vett részt a második világháborúban. Így Magyarország "Csehszlovákia ellen" háborúba sohasem lépett. Mégis a Csehszlovák Köztársaság 1938/39. évi szétverésében mondták ki a magyarságot – és a németeket – bűnösnek. "A szlovákiai magyar kisebbség túlnyomó többsége üdvözölte a demokratikus Csehszlovák Köztársaság széttörését, a demokratikusan igazgatott dél-szlovákiai területeknek a fasiszta Magyarország részéről történt megszállását, és érdemeket szereztek a Csehszlovák Köztársaság széttörésében" – mondta Gustáv Husák 1945. február 28-án Kassán. Majd így folytatta: "A magyar lakosság többségének örömet okozott az, hogy a demokratikus Csehszlovákiától a fasiszta és feudális Magyarországhoz került."¹ Ez utóbbit tekintve teljes egészében igaza volt, aligha akadt volna ugyanis olyan magyar kormányzat, amely kitért volna a történelmi alkalom megragadása elől. A második világháború után győztesnek nyilvánított Csehszlovákia viszont már a háború idején a magyarok és németek nélküli szláv állam kialakítását, megteremtését tűzte ki célul.

A csehszlovák nemzeti állam megteremtésének programját – az akkorra már nemzetközileg is elismert jogfolytonosság talaján állva – Edvard Beneš köztársasági elnök és a londoni csehszlovák emigráns kormány 1942 végén, 1943 elején a magyar nemzetiségű lakosság kitelepítésének követelésével egészítette ki. Beneš 1943 őszén Moszkvában találkozott a csehszlovák kommunista vezetőkkel is. Érdemes idézni a tárgyalások jegyzőkönyvéből: "Beneš hangsúlyozta, hogy megkapta a Szovjetunió hozzájárulását a németek kitelepítéséről a Köztársaság területéről, és már régebben sikerült megszereznie Angliának és Rooseveltnek írásbeli hozzájárulását. Ugyanezt a módszert, amit a németek ellen fogunk alkalmazni, a magyarokkal szemben is érvényesítjük, mikor is ezt az eljárást megkönnyíti a szlovákiai magyar lakosság kicserélése a magyarországi szlovákokért."² A moszkvai csehszlovák kommunista emigráció 1944 tavaszán – a szovjet kormánnyal együtt – a Szlovák Nemzeti Tanács pedig 1944 őszén szintén elfogadta ezt. Beneš elnök így érzékeltette országa magyarellenes hangulatát: "Sok emberünk azt mondja: meg kell őket semmisíteni. Magam nem vagyok ilyen radikális. Egy nagyhatalom beszélhet ilyen módon, de mi nem tudunk ilyesfélét megvalósítani."³

A Szlovák Nemzeti Tanács ülésén Falton így fogalmazott: "A legnagyobb határozottsággal kell megkezdennünk a tisztogatási munkát. [...] Meg kell fosztani őket vagyonuktól, gyűjtőtáborokba kell őket elhelyezni, és ki kell őket telepíteni Magyarországra, addig pedig Csehországba kell őket munkára vinni és birtokaikra szlovák földműves családokat kell telepíteni. Haladéktalanul hozzá kell fogni a magyar egyházi birtokok elkobzásához is."⁴ 1944 végén a fokozódó szlovák nacionalista indulatok következtében az egész országot elárasztotta a magyarok elleni gyűlöletkeltés hulláma. Jól példázza ezt a folyamatot annak a cikknek a hangvétele, amelyre Janics Kálmán bukkant a korabeli csehszlovák sajtóban: "Senkire nem szabad tekintettel lenni. Ma nem kell a Csehszlovák Köztársaságnak egyetlen magyar sem, akár szocialista, akár demokrata gondolkodású. Nekünk már ez is elég, hogy ezek az emberek a magyarok, szétverték az államunkat, és ma is bomlasztják a köztársaságot. Magunknak, nemzetünknek és köztársaságunknak ártunk, ha fedezzük és védjük őket. Szabadítsuk meg telkeinket az egerektől és poloskáktól. [...] Menjenek önként és örökre Magyarországra, amely úri embereket csinál belőlük, a hamisság és az ázsiai cigányság igazi példányait [...] kiséperni a magyarokat mindenütt, akkor is, ha kommunisták vagy demokraták."⁵ Az új csehszlovák állam, illetve demokrácia fundamentumába sajnos beépült a magyarellenes gyűlölet.

A Szlovák Kommunista Párt 1945 februári konferenciáján "új honfoglalásra" szólította fel a szlovákságot: "A szlovák parasztnak és munkásnak, akiket kiszorítottak a gazdag déli területekről és századokon keresztül a hegyek között elnyomtak, meg kell ismét kapnia ezeket a régi szlovák területeket és lehetőséget a rendes emberi élethez."⁶ Majd 1945. március elején azért emelt szót, hogy "a múltban vagy az elmúlt hat évben erőszakkal elmagyarosított déli határvidéket tervszerűen és fokozatosan visszaszlovákosítsuk. Dél-Szlovákia gazdag és termékeny földjét, amelyről a magyar grófok és feudális urak a hegyek közé szorították a szlovák parasztot, ismét vissza kell adni a szlovák parasztságnak. Követeljük, hogy a magyar többségű községekbe és városokba gyorsított ütemben küldjenek közigazgatási bizottságot."⁷

Ezen elképzelések, illetőleg tervek jegyében fogant az 1945. április 5-én Kassán meghirdetett kormányprogram, amely a magyar nemzetiséget egészében tette felelőssé Csehszlovákia felbomlásáért. E program VIII. fejezete a következőket helyezte kilátásba a magyar nemzetiséggel kapcsolatban: "1. a csehszlovák állampolgárságot csak azoknak a magyar nemzetiségű lakosoknak hagyják meg, akik antifasiszták voltak, részt vettek a Csehszlovákia felújításáért folytatott ellenállási mozgalomban, vagy pedig üldözték őket köztársasághoz való hűségükért. 2. a többi magyar nemzetiségű lakos csehszlovák állampolgársága megszűnik, de lehetővé teszik nekik az optálást (két állampolgárság közül az egyiket választja – I.L.); minden ilyen irányú kérelmet külön vizsgálják meg. 3. azok a magyar nemzetiségű személyek, akik bűntényt követtek el a köztársasággal vagy más nemzetekkel szemben, főképp a Szovjetunió ellen, bíróság elé kerülnek, megfosztják őket csehszlovák állampolgárságuktól és örökre kitiltják őket a köztársaság területéről."⁸ A kormányprogram konkrét javaslatait a kollektív felelősség szelleme hatotta át, mivel a magyar nemzetiségű lakosság túlnyomó többségét hontalanságra ítélte, s ezzel együtt a jog sáncain kívülre helyezte. Számos magyarellenés – s tegyük hozzá németellenes – intézkedés már a kormányprogram – vagyis 1945. április 5. – megszületése előtt napvilágot látott. Közülük említésre méltó a SZNT 1944. szeptember 6-án elfogadott rendelete, amellyel megszüntetett Szlovákiában minden magyar és német tanítási nyelvű iskolát. Egyidejűleg megtiltotta, hogy az államilag elismert egyházak német és magyar nyelven tartsák istentiszteleteiket mindazokon a helyeken, ahol azokat az első bécsi döntés (1938. nov. 2.) után vezették be.

Egy 1945. február 21-én kiadott rendelet szerint a földreform céljára azonnali hatállyal és térítés nélkül elkobozták minden mezőgazdasági ingatlant, amely olyan magyar nemzetiségű személyek tulajdonát képezte, akik 1938. november 1-jén nem voltak csehszlovák állampolgárok. Hasonló sors várt a magyar nemzetiségű személyek 50 hektárt meghaladó mezőgazdasági ingatlanaira is. "Természetesen soha többé nem engedhető meg, hogy államunkat illojális politikával olyan idegen, nem szláv nemzetiségű kisebbségek gyengítsék, amelyek nagyrészt a náci Németország, valamint a reakciós Horthy-Magyarország engedelmes eszközévé váltak a köztársaságunkkal szembeni hódítási vágyának – szögezte le az 1945. április 5-i kormánynyilatkozat, s azt is rögtön hozzátette: – államunknak [...] meg kell szabadulnia a német és magyar nemzetiségi kisebbség minden elemétől."⁹

A kormányprogram meghirdetését követően 1945. április 7-én jelent meg a SZNT belügyi megbízottjának rendelete, amely szerint a magyarok által lakott településeken nem lehetett nemzeti bizottságot alakítani, s ha netán ilyenek mégis létrejöttek, fel kellett oszlatni azokat. A magyarok nem lehettek sem politikai pártnak, sem tömegszervezeteknek tagjai. Április-május folyamán elbocsátották állásukból a magyar nemzetiségű közalkalmazottakat, majd nem sokkal később a magánalkalmazottak menesztése következett. A magyar nemzetiségűek tulajdonában lévő kis- és középüzemek, a kisiparosok műhelyeit is beleértve, nemzeti gondnokság alá kerültek. A nagyobb városokban, különösen Pozsony-

ban, tömeges méreteket öltött a magyar nemzetiségű lakosság lakásainak igénybevétele, gyakran az érintettek internálásával egybekötve. Internáló táborok működtek többek között Pozsony-Ligetújfalun, Kassán, Losoncon, Léván, Nagydán, Nyitrán, Rozsnyón, Szereden s másutt, ahol több mint 20 000 magyart őriztek, s csak kevés szó esik arról, hogy egyedi kivégzések és tömeggyilkosságok is történtek. Ezek hatására már 1945 tavaszán megindult a menekültáradat Magyarországra, s néhány hónap alatt mintegy 40 ezren menekültek a határ túloldalára. A kormányprogram rendelkezése alapján közel 800 magyar tanítási nyelvű iskolát és egyéb oktatási intézményt zártak be – az oktatás nyelve csak a szlovák lehetett – így a tanulók száma, akik nem tanulhattak anyanyelvükön meghaladta a 100 ezret. A vegyes lakosságú településeken és a városokban a magyar nemzetiségű lakosság – családi otthonain kívül – sehol sem beszélhetett az anyanyelvén, hacsak nem akarta magát kitenni különböző sértéseknek és atrocitásoknak.

A második világháborúban győztes nagyhatalmak potsdami értekezlete (1945. július 17–augusztus 2.) elutasította a magyar nemzetiség kitelepítésére vonatkozó csehszlovák kérést. Ez az állásfoglalás elégedetlenséggel töltötte el a csehszlovák hivatalos köröket és a közvéleményt. Ez mindenekelőtt a magyar nemzetiséggel szembeni türelmetlenség fokozódásában, illetőleg a magyar nemzetiségű lakosság jogfosztásában és szülőföldjéről való elűzésében, üldözésében fejeződött ki.

A felvidéki magyarság további sorsa szempontjából nagy jelentősége volt a 33/1945. sz. elnöki dekrétumnak, amely augusztus 2-án jelent meg.

"Azok a német vagy magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgárok, akik az idegen megszálló hatalom jogszabályai értelmében német vagy magyar állampolgárságot szereztek, az ilyen állampolgárság megszerzésének napján elveszítették csehszlovák állampolgárságukat – szölte a dekrétum 1.§-a. – A többi német vagy magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgár e dekrétum hatályba lépésének napján elveszti csehszlovák állampolgárságát."¹⁰ Hatályba lépésével a magyar nemzetiség lényegében elesett az egészségügyi ellátástól, a nyugdíjtól, valamint azoktól a szociális juttatásoktól, amelyeket nem nélkülözhetett, ha élni akart. Az intézkedés csaknem háromnegyed millió magyart érintett. 1945. szeptember–december 1-je között a 88/1945. sz. elnöki dekrétum alapján a férfiak 16–55 év között, a nők 18–45 éves korig bármikor beoszthatók voltak az ország legtávolabbi részén is munkaszolgálatra. Közel 10 ezer felvidéki magyart vittek közmunkára Csehországba. A németek kitoloncolása következtében ugyanis a cseh országrészekben egyre nagyobb lett a munkaerőhiány, amit pótolni kellett.

Magyarország kormánya több ízben is a szövetséges nagyhatalmakhoz fordult, hogy védelmet kérjen a csehszlovákiai magyarok számára, de ott nem talált megértésre, kiterő vagy elutasító választ kapott. Nem maradt más hátra, mint az, hogy kétoldalú tárgyalásokon kísérelje meg a vitás kérdések tisztázását a csehszlovák kormánnyal.

1946. február 27-én Magyarország Budapesten lakosságcsere-egyezményt írt alá, illetve kötött Csehszlovákiával, amelynek az volt a lényege, hogy ahány magyarországi szlovák *önkéntesen* jelentkezik áttelepülésre, a csehszlovák hatóságok ugyanannyi magyart távolítanak el az állam területéről. Csehszlovákia nyilvánvalóan azért ragaszkodott annyira a "kiválogatás" jogához, mert csak így vélte elérhetőnek, hogy közvetlenül a két állam határa mentén elhelyezkedő lakosság – ahol lényegében csak magyarok éltek – etnikai arculatát megváltoztathassa. Ez az egyezmény egyébként egész tartalmából kitűnően nem két egyenjogú állam, hanem a győztesnek nyilvánított Csehszlovákia és a legyőzött Magyarország megállapodása volt. Hazánk hozzájárulását legfeljebb azzal lehet magyarázni, hogy a működésében nemzetközileg erősen korlátozott és teljesen magára hagyott Nagy Ferenc-kormány – egyéb lehetőség hiányában – így próbált az egyoldalú kiutasításoknak és a ma-

gyar etnikum szempontjából rendkívül súlyos és sérelmes rendszabály alkalmazásának gátat vetni. Még az egyezmény aláírásakor Vladimír Clementis kezdeményezésére találkoztak a csehszlovák kormányküldöttség tagjai a koalíciós pártok vezetőivel. A találkozáson a csehszlovák külügyi államtitkár – ő volt a csehszlovák delegáció vezetője – megismételte azt a csehszlovák álláspontot, hogy Csehszlovákiai nemzeti állammá akar válni és meg akar szabadulni a területén élő német és magyar lakosságtól. Ennek megoldását abban látta, hogy a két állam újabb egyezményt köt, amelynek értelmében Magyarország egyoldalúan mintegy 200 000 főnyi felvidéki magyart fogad be. Clementis a nagyobb nyomaték kedvéért egyúttal azt is leszögezte, hogy a Csehszlovákiában maradó magyarok semmiféle kisebbségi védelemre nem számíthatnak, s a Magyarország javára történő területi módosításról sem lehet szó. "Ez az egyezmény arculcsapása volt a magyar nemzet önérzetének – írta emlékiratában Sulyok Dezső, a hazai ellenzék egyik vezetője – teljesen alárendelte annak nemzeti érdekeit a kommunista cseh–szláv imperializmusnak, törvényes formában másodrendű néppé a magyart tette a szlávokkal szemben: történelmük egyik legnagyobb vétke volt népünk megmaradása ellen."¹¹

Az egyezmény értelmében a magyar kormány hozzájárult ahhoz, hogy Csehszlovákia a szlovákok áttelepülésének előkészítésére, a jelentkezésre vonatkozó nyilatkozatok átvételére, agitációra és az egész akció lebonyolítására kormánybizottságot küldjön Magyarországra.

A Csehszlovák Áttelepítési Bizottság 1946. március 4-én kezdte meg tevékenységét Magyarországon. A bizottság tagjai és szakértői sorra járták mindazokat a magyarországi településeket, ahol szlovák nemzetiségű lakosság élt. Gyűléseket és előadásokat rendeztek, csoportos és egyéni beszélgetéseket folytattak, valamint írásos propagandaanyagot osztottak szét, terjesztettek a szlovákság körében. Emellett kiadták a hetenként háromszor megjelenő *Sloboda* című lapot, továbbá több mint másfél hónapon keresztül – napi 30 perces adásban – a CSÁB rendelkezésére állt a budapesti rádió is. A CSÁB 157 községben fejtett ki propagandát.

De a CSÁB működésének már az első napjaiban, heteiben kiderült, hogy annak tagjai igen "rugalmasan" értelmezik és kezelik a lakosságcsere-egyezményt, a szlovák nemzetiségű lakosság hazatelepülésének előkészítését. Különösen az engedély nélkül érkező "szakértőkkel" volt sok probléma. Írók, színészek, újságírók, papok és a szlovák társadalmi élet különböző politikai beállítottságú képviselői úgyszólván minden ellenőrzés nélkül fejtették ki tevékenységüket. Azt is széles körben terjesztették, hogy azokat a szlovákokat, akik most önként nem mennek el, később erőszakkal telepítik át Csehszlovákiába, de akkor már nem kapnak földet. Sőt, az itt maradókat a magyar hatóságok a Dunántúlon telepítik szét, illetőleg Csehszlovákiából kitelepített magyarokat költöztetnek a szlovák családokhoz.

A CSÁB lakosságcsere-egyezményt sértő tevékenységével és propagandájának túlzásaival kapcsolatban a Nagy Ferenc-kormány március 21-én hivatalos nyilatkozatot adott ki, amely a következőket tartalmazta: "A magyar kormánynak mindig az álláspontja, hogy szabadon távozhat az, aki az országot el akarja hagyni. Teljes és hiánytalan jogvédelemben részesül azonban az, aki Magyarországon akar megmaradni. A magyar kormány politikájának vezető gondolata az, hogy a kitelepülés sohasem kényszer, hanem mindig önkéntes elhatározás alapján történjen, és a kitelepülők vagyonukban sérelmet ne szenvedjenek. Áttelepülésről csakis ebben a keretben van szó. Magyar állampolgárt sem most, sem utóbb nem fognak erőszakkal az ország elhagyására kényszeríteni, vagy pedig a kitelepítés alkalmával vagyonától megfosztani. Magyarország területén minden magyar állampolgár törvényeink védelme alatt áll és állni fog a jövőben is."¹²

A csehszlovák kormány elkészítette a kitelepítésre kijelölt felvidéki magyarok listáját járásonkénti bontásban. Így pl. a Dunaszerdahelyi járásban a magyar lakosság 43,1%-át, az Érsekújváriban 22,6%-át, a Galántaiban 25,1%-át, Kassa 34,8%, Komárom 54,1%, Ipoly-ság 38,4%, Léva 32,4%, Ógyalla 44,5%, Párkány 36,4% Somorja 31,1%, Vágsellye 29,9%, Zseliz 40,5%-al szerepelt. A listán összesen 183 692 áttelepítésre kijelölt felvidéki neve szerepel. A lakosságcserére kijelöltek listájára felkerült felvidéki magyarok "Igazolvány"-t és "Fehérlap"-ot kaptak. Ezzel sorsuk megpecsételődött.

A magyar–csehszlovák viszony az egyezmény aláírása után sem javult, sőt inkább rosszabbodott. Ez azzal függött össze, hogy a csehszlovák kormány a lakosságcsere-egyezményt valójában csak az első lépésnek tekintette a magyarok eltávolítása szempontjából. Nem függesztették fel a korábbi jogfosztó intézkedéseket, sőt újabakkal tetézték azokat. "Nyelvem, mely az emberi hang egyik legcsodásabb hangszere volt, kihágási objektummá szürkült. Újság a bűnös nyelven nem jelenhet meg, rádiót tilos hallgatni. Lekonyult fejjel járok, és némán és ha lehet ki sem mozdulok emberek közé. Vak, süket és mozdulatlan gettóélet ez mindenképpen: a jogfosztott emberek szegény- és félelemterhes élete – szolt Fábry Zoltán 1946 májusában a cseh és szlovák értelmiséghez, majd így folytatta: "és az ok? Egyetlenegy tény, vádak vádja: magyarságom. Magyar vagyok, tehát bűnös vagyok. A faji kizárólagosság barbarizmusának annyi millió emberéletbe került letörése után egy újabb keletű faji kíméletlenség büntet sommásan, tehát igazságtalanul. [...] Győzők vannak és legyőzöttek! Örök törvény. Háborús törvény: embertelen törvény. Vae victis! A legyőzöttek csoportjába tartozom újra: magyar vagyok. A legmélyebb megalázottság fokáról, nyelv fosztottan, szóbénítottan kiáltok hozzátok, szabad emberek, írók és írástudók, kiknek némasága már feloldódott. [...] A fasizmus perében csak az antifasizmus lehet perdöntő mérték. [...] Amikor a vádlott most szót kér, a legszigorúbb és e perben egyedül illetékes mérték alkalmazását kéri. Semmi többet. Antifasizmust. Igazságot!"¹³

A "stósi remete" a pusztába kiáltott! A szlovák belügyi megbízott 1946. június 17-i rendelete alapján ugyanis megkezdték a magyar nemzetiségű lakosság körében az ún. reszlovakizációt, vagy más kifejezéssel visszaszlovákosítási kampányt. A magyarokat választás elé állították: ha szlováknak vallják magukat, visszakapják állampolgárságukat, ha nem, el kell hagyniok szülőföldjüket, kiutasítják őket Csehszlovákiából. Ez az önkéntesnek hirdett kampány a gyakorlatban az erőszak leplezett és nyílt eszközeivel igyekezett elérni, hogy a szlováknak nem is értő magyarok tömegesen vallják magukat szlovák nemzetiségűnek. A létfeltételeikben erősen megingott és már hosszú hónapok óta zaklatásnak kitett felvidéki magyarok egy része – különösen azok után, hogy segítséget sehonnan nem kaptak és nem is remélhettek – eleget tett a hatóságok kívánságának, s közel 400 ezren "nyilvánították magukat" szlováknak, de még így is több járásban (a Komáromiban, a Párkányiban, a Felediben, a Sellyeiben stb.) a magyarok többsége ellenállt a nyomásnak.

A magyar kormány természetesen nem nézhette tétlenül a csehszlovák hatóságoknak sem az egyoldalú kitelepítésre vonatkozó terveit, sem a reszlovakizációs kampányt. Gyöngösi János külügyminiszter 1946. június 28-án a Külügyminiszterek Tanácsához intézett táviratában tárta fel a magyar nemzetiségű lakosságot ért újabb, súlyos sérelmet a szövetséges nagyhatalmak előtt, de ott nem talált "visszhangra", válaszra sem méltatták. Ebben az időben (1946. június 8. és 28. között) tett látogatást a Nagy Ferenc miniszterelnök vezette magyar kormányküldöttség – tagja volt Rákosi Mátyás is – az USA-ban és Angliában. Angliából hazatérőben felkeresték Párizst is. Az útról Rákosi természetesen beszámolt főnökének Sztálinnak, s levelében a következőket írta: "Politikailag az utazás a békecélok és a magyarság problémáinak ismertetésén kívül semmi néven nevezendő eredményt nem adott. Az amerikaiak lényegében kitérő választ adtak, s rendkívül óvatosan célozhattak arra,

hogy ebben a kérdésben az oroszoké a döntő szó. [...] Ezzel szemben Angliában a Munkáspárt politikusai azonkívül, hogy kifejezetten csehbarátok voltak, és pl. hallani sem akartak a szlovákiai magyar kisebbség védelmének a békeszerződésbe való iktatásáról – elegendőnek tartják a nemzetek szövetségének elvi deklarációját.¹⁴

Mindezen eseményekkel egyidőben 1946. július 29–október 15. között zajlott le Párizsban a második világháború 21 győztes államának békekonferenciája. Gyöngyösi János külügyminiszter augusztus 14-én ismertette a békeszerződés-tervezettel kapcsolatos magyar álláspontot. Csehszlovákiával kapcsolatban felhívta a figyelmet arra, hogy a lakosságcsere után még mindig kb. félmillió magyar marad Csehszlovákiában, ezek kitelepítése nem oldhatja meg a problémákat. "Bármilyen súlyos és bármilyen kétségbeejtő legyen is helyzetük, lehetetlen megtagadni a legyőzöttől azt a jogot, hogy ezt a követelést az erkölcs-csel és az emberiséggel ellentétesnek ne találja – mondta a magyar külügyminiszter. – De ha akadna is magyar kormány, amely külső kényszer folytán e döntést elfogadná, önmaga és a magyar demokrácia sírját ásná meg vele. A föld és a nép, amely azt évszázadokon keresztül művelte és az emberi civilizációba bekapcsolta elválaszthatatlanul összetartozik. Ezt a kapcsolatot erőszakkal megbontani csak az emberi élet alaptörvényeinek megsértésével lehet. Ha Csehszlovákia meg akarja tartani azt a területet, amelyen magyarok élnek, akkor tartsa meg az ott élő magyarokat is, megadván nekik emberi és állampolgári jogaik teljességét. Ha azonban ezt Csehszlovákia bármely okból nem vállalná és mindenképpen meg akarna szabadulni a magyar kisebbségtől, akkor a magyar kormánynak ragaszkodnia kell ahhoz az elvhez, hogy a népnek joga van a földhöz melyen él."¹⁵ Majd – hasonlóan a Romániával kapcsolatos problémákhoz – ebben az ügyben is nemzetközi szakértői bizottság kiküldését kérte. Továbbá elutasította a pozsonyi hídfő kiszélesítésére vonatkozó csehszlovák követelést, amely öt magyar község (Bezenye, Rajka, Dunacsún, Oroszvár és Horvátjárfalu) átengedésére irányult, illetve vonatkozott.

A békekonferencia illetékes szervei és bizottságai – Románia képviselőjének meghallgatása után – szinte percek alatt eldöntötték Erdély sorsát, mivel a magyar javaslatnak egyetlen támogatója sem akadt. Így elutasították a Székelyföld területi önkormányzatára vonatkozó indítványt, és visszaállították a második bécsi döntés előtti magyar–román határt. Részlegesen helyt adva a csehszlovák területi igényeknek is, elfogadták Dunacsún, Horvátjárfalu és Oroszvár átcsatolását, *így a Trianonban megcsonkított ország területe tovább csökkent*. A békekonferencia a lakosságcsere-egyezménnyel nem foglalkozott, mivel a győztes nagyhatalmak azt már korábban tudomásul vették és lényegében a két érdekelt fél ügyének tekintették. A 200 000 magyar további sorsát illetően pedig – miután az újabb magyar–csehszlovák kétoldalú tárgyalások sem vezettek eredményre – a nagyhatalmak képviselői a következő szöveg felvételét javasolták a magyar békeszerződésbe: "Magyarország kétoldalú tárgyalásokat folytat Csehszlovákiával, hogy megoldja a Csehszlovákia területén élő azon magyar eredetű lakosok kérdését, akik nem kerülnek át Magyarországra az 1946. február 27-én kötött népcserre-egyezmény értelmében. Abban az esetben, ha nem jönne létre meg egyezés, jelen szerződés hatályba lépése után számított 6 hónapi határidőn belül, Csehszlovákiának joga lesz a kérdést a Külügyminiszterek Tanácsa elé terjeszteni és a Tanácsnál segítséget kérni egy végleges megoldás meghozatalához."¹⁶

A békekonferencia döntései után Mindszenty József bíboros is megszólalt: "Ez a második megcsonkítás sokkal súlyosabb az elsőnél. Újabb területet vettek el. Nyomasztó, megroskasztó fizetések raktak ránk (300 millió dollár jóvátétel fizetése: hat év alatt 200 milliót a Szovjetunióknak, 70 milliót Jugoszláviának, 30 milliót Csehszlovákiának kellett fizetni - I.L.). Most még papíron sincsenek kisebbségi jogok az elhasított magyarok számára. Törvényen kívül állnak, mintha magyarnak lenni már magában is bűn és nem emberi

lét volna. A Duna, Garam mentén kegyetlenül bontják már nagy világrészvétlenség közepette az ősi magyar tömböt. Ki tudja, mit tartogat még számunkra az emberi elvadulás? Isten óvja több csapástól mi magyar hazánkat!"¹⁷ A hazai politikai pártok kénytelenek voltak a párizsi döntéseket tudomásul venni. Véleményem szerint Sulyok Dezsőnek – a már korábban is idézett politikusnak – volt igaza, amikor a békeszerződés becikkelyezésének vitájában a győztes nagyhatalmakat tette felelőssé, hogy "igazságos béke helyett olyan békét adtak nekünk, amelytől részleteiben vagy egyáltalán nem, vagy csak nehezen lehet elvonatkoztatni a büntetés és megtorlás gondolatát. Egyetlen hatalom ügye sem a mi ügyünk, ezért Magyarország ezután soha sem orientálódhat egyoldalúan külpolitikailag és soha nem válhat bármely hatalom vagy hatalmi csoport vazallusává."

1946 őszen – a korábban említett 1945-ös közmunkáról szóló rendeletre hivatkozva – a magyar lakosság tízezreit deportálták erőszakkal Csehországba, döntően a korábban németek által lakott vidékre. "A magyarok elszállítását olyan következetesen és pontosan kell végrehajtani, mint a hadseregben a napiparancsot. Tudatosítsák, történelmi feladatot teljesítenek" – olvasható a Szlovák Kitelepítési Hivatal korabeli utasításában.¹⁸ Az akciót hivatalosan munkaerő-toborzásnak nevezték, de ennek megvalósítása a fegyveres erők bevetésével történt: katonai teherautók segítségével többnyire fűtetlen marhavagonokban, teherautókon hurcolták el az embereket, családokat, miközben mint háborús bűnösöktől elkobozták minden ingó és ingatlan vagyonukat. Az akció 1947. február végéig tartott, a kényszermunka közel 400 községet érintett. A deportálások főképpen a Galántai, Párkányi, Lévai, Érsekújvári és Zselizi járásból történtek.

A magyar nemzetiségű lakosság Csehországba történő deportálása miatt az anyaországi pártok és a kormány képviselői számos tiltakozó jegyzéket juttattak el a győztes nagyhatalmak vezetőihez. A Nemzetgyűlés 1946. november 28-i ülésén Bereczky Albert – a későbbi református püspök – emelte fel tiltakozó szavát. "Az a vád nem érhet bennünket – hangsúlyozta –, hogy amikor ezeket az embertelenségeket komoly formában szóvá tesszük, újra mi vagyunk a békebontók. [] Nem revizionizmus az, ha mi a határainkon túl élő magyarság sorsáért, életéért, szabadságáért, emberi jogaiért felemeljük szavunkat. Nem lennénk méltóak arra, hogy a nemzet bizalmából az ő képviselőjében itt legyünk, ha nem fejeznénk ki mély és teljes együttérzésünket a mi szenvedő, meghurcolt és sárba tiport véreinkkel."¹⁹ Tildy Zoltán köztársasági elnök 1947 januárjában személyesen kérte Clementistól, hogy kíméljék meg a közmunkáktól, illetve a deportálástól Felvidéken élő rokonait s húzzák ki a transzportlistákból a Tildy, Demény, Fekets, Bodor és Zongor családot. Mindszenty József bíboros 1947. február elején VI. György angol királyhoz és Truman amerikai elnökhöz fordult segítségért. "Mély hódolattal, bizakodó esengéssel terjesztem elő a Csehszlovákia által [...] közel 625 ezer magyarnak kegyetlenül borzalmas üldöztetését – szolt a rádiógram. – Közmunka ürügyével, fegyveres karhatalommal deportálják a csecsemőket, ágyban fekvő súlyos betegeket, szülő nőket [...] az ezeréves szülőföldtől 500–600 km-es távolságra, marhaszállító vagonokban, béres szolgáltnak. [...] Az emberiség nevében kérem méltóztassék az Isten örök törvényeibe és az emberségbe ütköző deportálások ellen tiltakozó szavát felemelni, a százazrek égbekiáltó gyötrelmét megszüntetni."²⁰ A polgári radikális Zsolt Béla, Bene elnök személyes ismerőse keserűen állapította meg, hogy az elnök nemzetiségi politikája nemcsak hogy nem egyengeti a végleges megnyugváshoz vezető folyamatot, de olyan módszereket alkalmaz a magyarsággal szemben, melyek a fasiszmus előtti Európában is ismeretlenek voltak. "Elűzik otthonukból a zárt magyar etnikai területen élő magyarokat, kényszermunkára fogják őket – írta Zsolt Béla. – Ez a csehszlovák nemzetiségi politika nemcsak eszközeiben fasisztikus, de végcéljában is az."²¹

E tekintetben is igaza van és messzemenően egyetértünk a neves felvidéki magyar író Dobos László *Vádirat* c. írásának minden sorával. "A szlovákiai magyarságot 1945 és 49 között szervezett, programozott népirtással pusztították. Szlovákiai magyar holocaustot értünk meg. Ez csak a zsidók tragédiájához hasonlítható. Próbálták ezt évtizedekig elhallgatni, átlépni, tompítani, összefüggésbe hozni a csinált magyar bűnökkel. Nem csonkíthatja a fenti képet sem az elérzékenyülő, sem a feloldó emlékezet. Közel nyolcvan esztendő kisebbségi sors. Ez alatt a többségi erőszak százféle formában sarcolta a szlovákiai magyarságot [...], de a legnagyobb pusztítást mégis az 1945 és 49 közötti idő végezte. Erre nincs példa a Kárpát-medencében".²²

A két állam közötti nézeteltérések s ezen belül a lakosságcsere végrehajtásával kapcsolatos viták elhúzódása miatt csak 1947 áprilisában kezdődhetett meg a magyarországi szlovákok *önkéntes* áttelepítése és a csehszlovákiai magyarok kitelepítése, pontosabban szőlő- és a felvidékiek szülőföldjükről való hivatalos eltávolítása, elűzése.

A Magyarországra érkező kitelepített felvidékieket 16 kirendeltség – Miskolc, Nyíregyháza, Békéscsaba, Tótkomlós, Kecskemét, Gyöngyös, Balassagyarmat, Budapest, Baja, Szekszárd, Székesfehérvár, Komárom, Győr, Sopron, Kaposvár és Pécs – fogadta. Egy-egy fogadóállomás hatásköre több megyére is kiterjedt, az elhelyezési kötelezettség így minden vármegyét és Budapestet is érintette. Másképpen szólva az ország egész területén "szórták szét" a felvidéki magyarságot. A lakosságcsereben érintett több mint 200 felvidéki és több mint 400 magyarországi települések listája – honnan hová – még nem teljes, további kutatásokat igényel. Például a mátyusföldi Alsószeliből 21, Komáromból 43, Deákiból 33, Felsőszeliből 25, szőlőfalumból Negyedről 28, Pozsonyból 44, Somorjáról 31, Vágfarkasdról 16, Zselizről 17 magyarországi helységbe telepítettek. A családok száma pedig községenként 1 és 242 között mozgott. Ez utóbbi adat éppen Komáromot érintette, innen telepítettek Békéscsabára 242 családot. Ez a lista jól mutatja, hogy egy-egy felvidéki településről hány magyarországi helyre telepítettek. Azt viszont nem mutatja hogyan szedték szét a családokat, barátokat, felekezeteket, s milyen tragédiákat okoztak.²³

A kitelepítés a csehszlovák hatóságok döntése alapján a galántai és a lévai körzetből indult, de az első ütem a komáromi, érsekújvári és a rimaszombati körzetet is érintette. A diószegi állomásra 55, Lévára 50 vagon érkezett. A telepítés elindítása konfliktusokkal kezdődött, mert a csehszlovák katonaság félreértésből három nappal korábban kezdte el a nagyfödemesi, nagymácsédi és a diószegi magyarok bevagónírozását.

A magyarországi szlovákok első csoportjának elindítása sem volt mentes a konfliktustól, de egészen más okok miatt. Kiderült, hogy a kiküldött vagonokat ezért nem tudták útnak indítani, mert nem tudták megtölteni. A névsorban szereplő, kijelölt szlovákok közül ugyanis sokan csak egy bőrönddel érkeztek, s szálltak fel a szerelvényre.

A kitelepítés megkezdése után sem szűnt meg azonban a Felvidéken maradó magyarok zaklatása, deportálása. Hiába járt le a 88/1945-ös – korábban már említett – dekrétum hatálya mely szerint csak egy, illetve maximum másfél évig lehetett volna munkaszolgálatra kitelepíteni a magyarokat a csehszlovák kormány nem foglalkozott a kérdéssel. Nem is szólva arról, hogy a deportált vagyontól megfosztott magyaroknak már nem volt hova visszatérni. Magyar papok, tanítók, egyetemisták járták Csehország és Szlovákia tájait, hogy a munkaszolgálatra elhurcoltak körülményeiről tájékoztassák a közvéleményt. A völgyzárógátákat, utakat építők kétségbeejtő körülményeiről és az örök brutalitásáról rengeteg beszámoló készült, több kötetnyi iratanyag gyűlt össze. Arra kérték a magyar kormányt, hogy ha nem tudja megakadályozni a csehszlovák kormány önkényeskedését, akkor a deportált magyarokat hozza haza Magyarországra.

A fenti eseményekkel egyidőben – 1947 nyarán – zajlottak a magyarországi rendszerváltást megelőző utolsó többpárti választások. A pártok külpolitikai célkitűzéseikben fogalmazták meg szomszédainkkal, így Csehszlovákiával kapcsolatos törekvéseiket, álláspontjukat. Közülük érdemes néhányat idézni. Az MKP és az SZDP, a két munkáspárt közös nyilatkozatban követelte a tárgyalások megindítását Csehszlovákiával "a szlovákiai magyarság demokratikus jogainak biztosítására." A NPP programjában leszögezte: "Mi a magunk részéről mindent megteszünk a megértés, a barátság, az együttműködés elmélyítésére. De ez csak a kölcsönösség jegyében, az egyenrangúság alapján lehetséges. Mi teljes népi szabadságot adunk a határainkon élő nemzetiségeknek, a demokrácia szellemében. Ugyanezt akarjuk a határainkon túl élő magyarság számára is."²⁴

"A Független Kisgazda Párt a maga közéleti súlyával (ebben az időben a legnagyobb létszámú párt volt Magyarországon - I.L.) szolgálni kívánja a Duna-völgyi békét, és arra törekszik – szólta a program –, hogy a politikai határok itt valóban mielőbb légiessé váljanak, s az egymás szomszédságában, egymással keveredve letelepedett Duna-völgyi népek érintkezését sem államigazgatási, sem érzelmi akadályok ne korlátozzák felesleges mértékben. A megbékélés érdekében reményét fejezi ki a párt, hogy a határon kívül rekedt magyarok sorsát kétoldali megegyezések segítségével sikerül megnyugtatóan rendezni."²⁵ A Demokrata Néppárt pedig azt hangsúlyozta: "Földrajzi helyzetünk követeli meg, hogy jó viszonyban éljünk szomszédainkkal. A mi részünkről nem lehet semmi akadálya annak, hogy a viszonyosság elve alapján a jó szomszédi viszonyt kiépítsük és fenntartsuk. Sohasem szabad azonban megfélemlenünk arról, hogy magyarok a határon túl is élnek, akiknek emberi jogai felett – nemzetiség joga is ezek közé tartozik – őrködni nemcsak erkölcsi, hanem népi és nemzeti kötelességünk is, amelynek teljesítéséről soha le nem mondhatunk. ...Mi nem akarunk uralkodni senkin [...] s nincs más igényünk, mint hogy rajtunk se uralkodjék senki."²⁶

A magyar kormány 1947. június 14-én a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz fordult, hogy vagy állítsák le a Csehszlovákiából érkező szerelvényeket, vagy engedélyezzék a német lakosság további kitelepítését Magyarországról. A SZEK döntése után 1947 szeptemberétől Németország szovjet megszállási övezete fogadta a kitelepülő magyarországi németek szerelvényeit. Ezzel egyidőben 1947 őszétől folytatódott a felvidéki magyarság kitelepítése. 1947 végéig 7 608 felvidéki család összesen 31 184 fő települt át Magyarországra. Az áttelepítés a téli hónapokba szünetelt, csak 1948. március 4-én indult újra, s erőltetett ütemben jöttek-mentek a szállítmányok, majd novemberben megkezdődtek a tárgyalások az áttelepítés befejezéséről. A magyar fél az azonnali leállítást kérte, de a Felvidékről még az év végéig jöttek a szerelvények. Amikor december 31-én az áttelepítést lezártak mondták ki, a csehszlovák fél még mindig azt kérte, hogy 1949. január 31-éig a magyar kormány vegyen át további 5000 háborús bűnösnek minősített magyart. A magyar kormány azonban minden további tárgyalástól elzárkózott, csak azzal értett egyet, hogy a felmerülő, indokoltnak látszó családegyesítési kérelmeket 1949 első felében még lebonyolítsák.

1948. december végéig 73 273 (más adatok szerint 71 215) szlovák hagyta el önkéntes jelentkezés alapján Magyarországot. Ugyanakkor 89 600 (más adatok szerint 85 436) magyart telepítettek ki Csehszlovákiából. Hozzájuk csatlakozott még 6 000 személy, akik hivatalosan "önként" távoztak Csehszlovákiából Magyarországra. Ténylegesen ennél jóval nagyobb volt a hazánkba érkezők száma. Nem ebbe a kategóriába tartozott ugyan az a 30 ezernél több magyar ember, akiket azért utasítottak ki – a fegyverszüneti szerződés megszegésével – Csehszlovákiából, mert 1938. november 2. után költöztek a Felvidékre, mégis új otthonuk megteremtése szempontjából az elhelyezendőek számát növelték. Nem kevesen voltak azok sem – köztük középiskolai, egyetemi és főiskolai hallgatók –, akik elsősorban

tanulmányaik folytatása érdekében vettek átmenetileg vándorbotot a kezükbe, s azután többségükben véglegesen Magyarországon telepedtek le. A kitelepítés 1949. június 5-én fejeződött be: ezen a napon lépte át Párkány és Szob között a csehszlovák–magyar határt az utolsó család.

Más képet mutat a lakosságcsere gazdasági oldala: a kitelepített magyarok a Felvidéken hátrahagytak 160 ezer katasztrális hold földet és 15 700 házat. A szlovákok Magyarországon hagytak 38 000 katasztrális hold földet és 4 400 házat. Az egyenlőtlen feltételeket tükröző tények önmagukért beszélnek.

Kártérítést a felvidékiek nem kaptak! Részleges kárpótlást az 1992. évi XXXII. tc. alapján egyes leszármazottak igényelhettek, s kaptak.

A magyar állam 1949 áprilisában a magyar–csehszlovák barátsági szerződésben és legfőképpen Rákosi által az 1949. július végén aláírt csorbatói egyezményben határozta el magát a Csehszlovákia ellen irányuló "a magyar állampolgárságú személyek jogi követeléseit és igényeit tekintetében." Vagyis a jóvátétel fejében lemondtak a felvidéki magyarság kárpótlásáról.

Az 1945 után kiadott beneši dekrétumok és végrehajtásuk kimerítik az emberiség elleni bűntett tényállását. Szellemük sajnos még ma is él és negatív irányba munkál. Visszavonásukat sem Csehszlovákia, sem utódállamainak vezetői nem kezdeményezték. Elmaradt a bocsánatkérés, vagy legalább a csöndes főhajtás. Ennek az erkölcsi jóvátételnek pedig már régen elérkezett az ideje.

¹ Polányi Imre: *A szlovákiai magyarok helyzete. Dokumentumok. 1944–1948.* Pécs, 1992. 8.

² László Péter: *Fehér laposok. Adalékok a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezményhez.* Bonyhád, 2003. 13.

³ Gergely Jenő-Izsák Lajos: *A huszadik század története.* Magyar Századok sorozat. Budapest, 2000. 164.

⁴ László Péter: i. m. 16.

⁵ Janics Kálmán: *A hontalanság évei.* Hunnia Kiadó, 1989. 82.

⁶ Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 264.

⁷ Uo.

⁸ Polányi Imre: i. m. 17-18.

⁹ Uo. 26.

¹⁰ Polányi Imre: i. m. 33.

¹¹ Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 266.

¹² Balogh Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945–1950.* Budapest, 1988. 122-123.

¹³ Fábry Zoltán: *Stószai délelőttök.* Bratislava, 1968. 372-373

¹⁴ Izsák Lajos-Kun Miklós: *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944–1948.* Budapest, 1994. 95.

¹⁵ Balogh Sándor: i. m. 230.

¹⁶ Uo. 234-235.

¹⁷ Mindszenty József: *Emlékirataim.* Budapest, 1989. 192.

¹⁸ Vadkerty Katalin: *A belső telepítések és a lakosságcsere.* Pozsony, 1999. 29.

¹⁹ Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 268.

²⁰ Uo. 269.

²¹ Uo.

²² *Magyar Nemzet*, 1997. június 28.

²³ László Péter: i. m.

²⁴ Balogh Sándor-Izsák Lajos: *Pártok és pártprogramok Magyarországon 1944–1948.* Budapest 1977. 217.

²⁵ Uo. 297.

²⁶ Uo. 361.